

ALEVİ BEKTAŞI İNANÇ SİSTEMİNİ BESLEYEN KAYNAK

THE SOURCE THAT FEEDS THE ALEVI-BEKTASHI BELIEF SYSTEM

GIYASETTİN AYTAŞ*

Öz

Alevi Bektaşî inanç sisteminin birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkili birçok kavramı bulunmaktadır. Bu kavramların alt yapısı araştırıldığında inancın ser çeşmesi olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin ortaya koyduğu temel prensiplerin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili genel verilerden yola çıkıldığında, onun bir sistematîğin ana unsurlarını kendi hayatı ile birlikte nasıl şekillendiği görülecektir. Horasan'dan yola çıkılarak Anadolu coğrafyasına kadar sürüp gelen hayat çizgisinde elde bulunan veriler, birbiriyle uyumlu ve tutarlı olmasa bile, onun söyledikleri ve yazdıkları derin bir inanç ve felsefenin kaynağı olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. İncanın ana kaynaklarından biri olan hoşgörü, bilinenin ve kabul edilenin ötesinde özel ve özellikli bir yapı ortaya koyar. Öz ve detay arasındaki ilişkinin önemini anlamayan, Hak kapısında olabilmek için vaz geçmesi gerekenleri bilmeyenlerin geçici heveslerine işaret edilerek aslolanın birlik, irilik ve dirilik olduğu ifade edilir. Bu birliğe de eline, beline ve diline sahip çıkılarak ulaşılabilecek dile getirilerek inanca ait temel prensipler ve dayanaklar ele alınır. Ayrılıklar insanın kabulleridir. Bu kabullerden insanın kurtulmadığı takdirde hüsrânı yaşaması muhakkaktır. Dünya büyük bir yıkım ve kargaşaya sürüklenirken, kendisi için ne istiyorsa, kardeşi için de aynı şeyi isteyen bir anlayış ve düşünceyi dünyaya hâkim kılmak bu inancı doğru anlaşılması ile birlikte mümkün olacaktır. Alevi Bektaşî inanç sisteminin dayandığı temel kaynakla ve bu kaynakları besleyen kaynak ana hatlarıyla ele alınarak bir düşünme zemini oluşturulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli. Alevilik. Bektaşîlik. Yol. Cem. Hoşgörü.

Abstract

The Alevi Bektashi belief system has many interconnected and interrelated concepts. When the infrastructure of these concepts is investigated, it is seen that the basic principles put forward by Hacı Bektaş Veli, who is considered the fountain of faith, have an important place. Based on the general data about Hacı Bektaş Veli's life, it will be seen how he shaped the main elements of a systematic together with his own life. The data available on his line of life, which starts from Khorasan and extends to Anatolian geography, reveals the fact that what he said and wrote is the source of a deep belief and philosophy, even if they are not compatible and consistent with each other. Tolerance, one of the main sources of belief, reveals a special and distinctive structure beyond what is known and accepted. It is emphasized that the temporary desires of those who do not comprehend the significance of the relationship between essence and detail and are unaware of the sacrifices they must make to be close to God are insignificant. Instead, unity, size, and vitality are considered important. The basic principles and foundations of faith are discussed, stating that this unity can be achieved by protecting one's hands, waist, and tongue.

Differences are human acceptance. If a person does not get rid of these assumptions, he will certainly experience disappointment. While the world is being dragged into great destruction and chaos, it will be possible to dominate the world with an understanding and thought that wants the same thing for its brother as it does for itself, with the correct understanding of this belief. It aims to create a basis for thinking by discussing the basic sources on which the Alevi Bektashi belief system is based and the source that feeds these sources.

Key Words: Hacı Bektashi Veli. Alevism. Bektashism. Path. Cem. Tolerance.

Giriş

Anlatılabilmek için öncelikle anlamak; anlayabilmek için de uzun soluklu bir çaba ve sabır gerekir. Anlaşılmak istenen konunun özelliğine göre, gösterilecek çabanın, harcanan enerjinin ve gösterilecek ilginin değeri de artıp eksilebilmektedir. Hakkında tarihsel verilerin yetersiz, daha çok rivayet ve varsayıma dayalı anlatılar çok olduğunda, durum daha karmaşık bir hal almaktadır.

Hacı Bektaş Veli, hakkında tarihsel verilere ve Anadolu sahasındaki etkisine dair ilk bilgi ve kayıtlara 14. Yüzyılda rastlamaktayız.¹ Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rol oynadığı, ortaya koyduğu düşünce sistemi ile bir devlet felsefesinin alt yapısını inşa ettiği, II. Mahmud'un (1808-1839) Yeniçeri Ocağını kapatması ile birlikte, Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzunu kaybetse de Abdülaziz (1861-1876) döneminde yeniden etkin olan ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Tekke ve Zaviyelerin (25 Kasım 1925) kapatılmasına kadar etkisini devam ettiren Bektaşî tarikatının mürşidi olarak kabul edilir.

Hacı Bektaş Veli, Anadolu başta olmak üzere, Balkanlar, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya, Gül Baba türbesinin bulunduğu Macaristan ve Azerbaycan'a kadar birçok yerde kabul görmüş ve benimsenmiştir. Onun düşünce ve öğretisi, 14. yüzyıl başlarında kurulan tarikatın, 16.yüzyıl başlarından itibaren daha etkin hale gelmiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin doğumu, ölümü, kim tarafından eğitildiği, Anadolu'ya tam olarak hangi tarihte geldiğine dair bilgiler rivayetlere dayalıdır. Döneme ait bilgi veren kaynakların önemli bir kısmı ya yok edilmiş ya da kaybolmasından ötürü, hakkında sağlıklı bilgiye ulaşamıyoruz. Ölümünden sonra kaleme alınan ve anlatıların önemli bir kısmı tarihsel gerçeklikten kopuk olmakla birlikte, 'Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi' Hacı Bektaş'la ilgili ana kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Velayetname'de Hacı Bektaş Veli'nin, Hz. Ali'nin soyundan yedinci İmam Musa Kazım nesline bağlı olduğu belirtilmekte ve şu soy silsilesi sıralanmaktadır: 'Hacı Bektaş Veli, Seyyid Muhammed İbrâhim-î Sâni, Seyyid Mûsâi-Sâni, İbrâhim Mükerrrem el-Mücâb, İmam Mûsâ Kâzım.' Silsilede, Hz. Ali ile Hacı Bektaş Veli arasındaki şahısların azlığı, onu tartışmalı hale getirmiştir. Emeviler döneminde Hz. Ali taraftarlarının Horasan bölgesine yerleştikleri düşünüldüğünde, Hacı Bektaş Veli'nin soyunun Hz. Ali'ye bağlanması ihtimal dâhilinde görülse de, bunun kesin olarak ispatı mümkün değildir.

Hoca Ahmed Yesevi tarafından yetiştirilip Anadolu'ya gönderildiği iddiası ise, her ikisinin yaşadıkları dönem göz önünde bulundurulduğunda, mümkün görülmemektedir. Ahmed Yesevi 1166'da öldüğü bilinmektedir. 1209-1271 yıllarında

1 Daha geniş bilgi için Bkz. Gölpınarlı, Abdülbaki (1952). "Bektaş", Türk Ansiklopedisi, M.E.B., c. 6, s. 32-33, Ankara.; Gölpınarlı, Abdülbaki (1952). "Bektaşılık", Türk Ansiklopedisi, M.E.B., c. 6, s. 34-38, Ankara, 1952.; Köprülü, Fuat (2007). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yay., Ankara.; Melikoff, Iréne (1994). Uyur İdik Uyardılar, çev. Turan Alptekin, Cem Yay., ikinci baskı, İstanbul.

yaşadığı kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin, Yesevi ile zaman diliminde yaşamadığı anlaşılmaktadır. Var olan bilgiler ve elde edilen kanaate göre, Lokman Perende'nin himayesinde ve Yesevilik öğretisinin etkin olduğu bir ortamda yetiştiği açıktır. Ahmed Yesevi tarafından Anadolu'ya gönderilmesi manevi bir emirle olma ihtimalini daha güçlü bir düşünce olarak ortaya koymaktadır.

Velayetname'de, Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi şöyle aktarılmaktadır. '(.....) Rum ülkesine yürür. Elbistan'da Ashâb-ı Kehf mağarasına uğrar. Orada erbain çıkarır.² Kayseri'ye doğru yola çıkar. (.....) Rum ülkesine Zülkadirli ilinde Bozok'tan girer. Sulucakarahöyük'e iner'.³

Horasan ve Erdebil'de aldığı tekke eğitimi, Anadolu'ya geliş yolu ve Anadolu'da bulunduğu yerler dikkate alındığında, Hacı Bektaş Veli, Yesevilik, Melamilik, Batınilik, İsmaililik, Ahilik, Babailik, Mevlevilik, Kalenderilik gibi dönemin inanç ve anlayışlarını yakından tanıyor ve biliyor olmalıdır. 13. yüzyılda Moğol istilasının yol açtığı göçler sebebiyle, muhtemelen Hacı Bektaş Veli'nin de kendine bağlı bir Türkmen aşiretiyle birlikte Anadolu'ya gelmiş olduğu düşünülmektedir.

Bazı kaynaklarda, Hacı Bektaş Veli'nin 1248 yılında doğduğu, 1337-1338 yılında öldüğüne dair kayıtlar olsa da, Kırşehir'de kurulan bir Mevlevi tekkesi Vakfiyesinde, Hacı Bektaş Veli için 'kuddise sırruhu...' (sırrı kutlu olsun) ibaresi kullanılmıştır.⁴ 1297 yılında kurulmuş vakfın kayıtlarında bu ibarenin kullanılmış olması, bu tarihte Hacı Bektaş'ın ölmüş olduğunu gösterir.

Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinde, Türbenin I. Murat (1359-1389) zamanında Yanko Madyan tarafından yapıldığı; II. Bayezid'in (1481-1512) türbenin üstünü tunç levhalarla kaplattığı gibi bilgiler yer alırken, 1501 yılında tekkenin başına getirilen Balım Sultan'dan bahsedilmemektedir. Bu bilgilerden hareketle Velayetnamenin 15. yüzyılın sonlarında yazılmış olabileceği düşünülmektedir. Eserde, Hacı Bektaş Veli'nin Osman Gazi'ye kılıç kuşatıp Elif Tac giydirdiği yazılı ise de Aşıkpaşazade,⁵ Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı hanedanından kimse ile görüşmediğini ifade etmektedir. 1281'de, 23 yaşındayken Kayı Boyu'nun yönetimini üstlenen Osman Gazi'ye, 1209-1271 yılları arasında yaşadığı düşünülen Hacı Bektaş Veli'nin kılıç kuşatıp Elif Tacı giydirmesi tarih olarak mümkün değildir. Bu bilgilerin, Yeniçeri Ocağının kurulmasından sonra, Ocak mensuplarının Hünkâr'a olan bağlılıkları, bu bağlılığın Osmanlı Hanedanınca tarafından makbul sayılmasından sonra Velayetname'ye eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir.⁶

Hacı Bektaş Veli'nin çocuklarının olup olmadığı, Alevi ve Bektaşiler arasında ihtilaf konusudur. Ortaya atılan iki farklı iddia vardır. Birincisi, Çelebiler, Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan (Fatma Ana ya da Kutlu Melek) Seyyid Ali Sultan (Timurtaş) adlı bir çocuğun dünyaya geldiğini, kendilerinin de bu soydan oldukları, Babağan (Babalar) kolu ise, Hacı Bektaş Veli'nin mücerret kaldığını, dünyadan da mücerret olarak göçtüğüdür. Bu grup mensuplarına göre, bugün Hacı Bektaş Veli'nin evladı olarak bilinenler, Pir'in Kadıncık Ana'dan gelen nefes (yol) evlatlarıdır.

Alevi Bektaşi inanç sistemini belirleyen kaynakları doğru analiz edebilmek için, öncelikle Hacı Bektaş Veli ve onun söz ve eylemlerini çözümlemek gerekmektedir.

2 Erbain: Belirli bir süreyle özel bir mekânda inzivaya çekilmesi anlamında tasavvuf terimi.

3 Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi (2010). Yayına Haz.: Duran, Hamiye; Gümüşoğlu, Dursun, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, s. 160, Ankara.

4 Coşan, Esad (1971). Hacı Bektaş-ı Veli, Makâlât, Sehâ Neşriyat, Ankara, ss. XLII-LII.

5 Aşıkpaşazade (1332). Tevârih-i Âli-i Osmân (nşr. Âli Bey), s. 85, İstanbul.

6 Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi (2010). Yayına Haz.: Duran, Hamiye; Gümüşoğlu, Dursun, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, s. 160, Ankara.

Bu çözümlemede sözler ana kaynak olmalıdır.

Alevilik ve Bektaşilik Felsefesini Oluşturan Ana Kavramlar

Felsefesinin temelini oluşturan ana kavramlardan biri ve belki de en önemlisi sevgidir. Onu besleyen ve hayatın ana unsuru hâline getiren, bu inanç sistemini kendine özel ve özgü kılan sevgi, kimi zaman bu inancın besleyici kaynağı, kimi zaman da inanca zemin oluşturan düşünce sisteminin temeli olmaktadır. Katı ve tavizsiz din anlayışını reddeden bu inancın ser çışmesi olan Hacı Bektaş Veli,

‘Sevgi saygı üstüne, kurulmuştur yapımız

*Ta ezelden ebede, açık durur kapımız*⁷ sözüyle inancın varlık anlayışını ve bunu besleyen sınırsız sevgi kaynağını ortaya koyar. Bu öyle bir kaynaktır ki, sadece sevmeyi esas alır. Burada bahsi geçen yapı iki anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamı, içinde yaşanan bina, ev, ikinci anlamı da vücudumuz. Hünkâr, kapının sonsuza kadar açık olduğundan bahisle, burada sınırsız bir muhabbet zeminine işaret eder.

Hacı Bektaş Veli, kin ve nefretle dolu dünyanın sevgi ile yaşanır hale geleceğini ifade ederken, insanın insan olma vasfını bütün nitelikleri ile birlikte ele alarak açıklar.

İnananlar için ölüm asla bir son değil başlangıçtır. Ölen biri için sıklıkla söylenen ‘Allah’tan geldik, yine ona döneceğiz (‘İnnâ Lillâhi ve İnnâ İleyhi Râciûn, (Bakara, 2/156) hükmü, dünya ve insan arasındaki ilişkinin sürecini ortaya koyması bakımından önemlidir. Geldiğimiz ve döneceğimiz belli olduğuna göre, bu dünyada elde ettiklerimiz geçici heves ve arzularımızın karşılığıdır. Onlar bizimle birlikte geri dönmeyecektir. ‘Sonsuza kadar yaşamak elimizde değil, ancak adımızı sonsuza kadar yaşatacak eserler bırakmak elimizdedir.’ atasözü de ifade edildiği gibi bu dünyada bıraktığımız izdir. Zaten Hünkâr Hacı Bektaş Veli,

‘Malım mülküm servetim, hepsi evde kaldı,

Eşim dostum akrabam, geçtiğim yolda kaldı,

Dostlarımdan birisi, benden hiç ayrılmadı,

Allah için yaptığım iyilikler bende kaldı.’

derken, dünyada kazanılan mal, mülk ve servetin anlamsızlığına dikkat çeker.

Talep ettiklerimiz hayatımızın sınırlarını çizmekle birlikte, yönünü de belirler. ‘Cennet dedikleri birkaç evle birkaç huri, isteyenlere ver onları, bana seni gerek seni’ diyen birinin başka ne dileği olabilir? Kimi dost tuttuğun ve kiminle mutlu olacağını bilirsen, başka taleplerde bulunmanın anlamı olmayacaktır. Alevi Bektaşî inanç ve felsefesinin ana kavramlarından biri de Hakk’a kul olmak ve onun kapısından başka kapı tanımamaktır. ‘Hak, Muhammed, Ali’ diyenlerin de pek tabi Hak’tan başka ne muradı olabilir ki?

‘Hakka talip olan, başka murat isteme

Dostun seninledir, başka vuslat isteme’ derken,

İnsanoğlu iki şekilde doyar: Ya karnını doyurur, ya da gönlünü. Karnın doyması geçicidir, ikinci bir acıkma ile birlikte önemini yitirir. Gönlün doyması ise kalıcıdır. Bu dünya sofrasında karnını doyuranlar, her zaman aç kalmaya mahkûmdur. Gelip geçici bir arzunun peşinde olanlar, bir mürşide talip olmadıkları takdirde gönül doyunluğuna ulaşamayacaklardır. Bir mürşide sahip olanlar ise başka bir murat istemeleri gerekmeyecektir. Onun içindir ki, Hakk’a ulaşmak için Hak Muhammed,

7 Sümer, Ali (1974). Hacı Bektaş Veli’nin Söyleyişleri, Yeni Sanat Matbaası, Ankara. Metinde kullanılan söz ve beyitler bu kaynaktan alınmıştır.

Ali yolunda olmak icap eder.

*'Dünya bir sofradır, arzular gelir geçer
Eğer bizi buldun ise, başka murat isteme'*

Şu hikâye, geçici ve kalıcı olan ilişkisini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir:

'Bir zamanlar, büyük bir ülkeyi yöneten güçlü kralın dört eşi varmış. Bu kral, en çok dördüncü eşini sever, bir dediğini iki etmez, her şeyin en güzelini en iyisini ona vermiş. Üçüncü eşini de çok sevmesine karşın bu güzelliğin bir gün kendisini terk edebileceğinden korktuğundan onu çok kıskanır, üzerine titirmiş. Kendisine karşı her zaman iyi ve sabırlı davranan, ne zaman bir derdi olsa, onun yanında bulunan, sorunun çözümünde ona destek veren ikinci eşini de çok severmiş. Birinci eşi olan kraliçe, onu karşılık beklemeden sevmekte, sağlığına ve hükümranlığına en büyük katkıyı sağlamakta olmasına karşın, kral birinci eşini sevmezmiş ve onunla hiç ilgilenmezmiş.

Bir gün kral ölümcül bir hastalığa yakalanmış. Yakında öleceğini anladığı ve öldükten sonra yapayalnız kalmaktan çok korktuğu için, eşlerinden hangisinin ölüm yalnızlığını kendisi ile paylaşmak isteyebileceğini öğrenmek istemiş.

En çok sevdiği dördüncü eşine, 'Ölüm yolculuğunda kendine eşlik etmek ister mi?' diye sorduğunda aldığı yanıt kalbine bıçak gibi saplanan kısa ve net 'mümkün değil' olmuş...

'Hayatım boyunca hep seni sevdim. Benimle birlikte ölmeyi kabul eder misin?' sorusuna üçüncü eşi de 'hayır, hayat çok güzel. Sen ölünce ben yeniden evleneceğim' diye yanıt vermiş.

Kral bir kez daha yıkılmış.

'Her sorunumda her zaman yanımda olan bana yardım eden sendin, bu sorunumda da bana yardımcı olur musun?' talebine karşı ikinci eşinden; 'Bu sorunun için hiçbir şey yapamam, olsa olsa sana mezarına kadar eşlik eder, güzel bir cenaze töreni yaptırır ve yasını tutarım.' karşılığını almış.

Büyük bir hayal kırıklığı yaşamakta olan kral birinci eşinin sesi ile irkilmiş.

'Nereye gidersen git seninle olurum, seni takip ederim...'

Ah diye inlemiş kral; 'Keşke bir şansım daha olsaydı...'

Yaşamda hepimiz dört eşliyiz aslında;

Dördüncü eşimiz vücudumuz. Onun güzel görünmesi için ne kadar zaman, kaynak ve çaba harcarsak harcayalım öldüğümüzde bizi terk edecektir.

Üçüncü eşimiz sahip olduğumuz servetimiz ve statümüzdür. Ölür ölmez başkalarına yar olacaktır.

İkinci eş, ailemiz ve dostlarımızdır. Tüm sorunlarımızı paylaştığımız bu kişilerin en son yapabilecekleri şey bu dünyadan gözleri yaşlı bizi uğurlamak olacaktır.

Birinci eş ise ruhumuzdur. Bizimle gelir.'

Hacı Bektaş Veli'de öz ve detay arasındaki ilişkiyi oluşturan göstergeler, somut verilere bağlı olarak ortaya konmaktadır. Dolaylı anlatıma başvurmadan, doğrudan ve en basit anlatımla ifade edilen bu durum, ateş ve nar göstergesi ile birlikte ele alınır. Sacın altında yanan ateş, onu ısıtarak kızartmaktadır. Kızaran saca aldanıp onu bu hale getiren ateşi unutan insan yanılır. Bu yanılığın Hacı Bektaş Veli tarafından şöyle dile getirilmektedir:

*'Hararet nârdadır, sacda değildir,
Keramet baştadır, tâcda değildir.
Her ne arar isen, kendinde ara,
Kudüs'te, Mekke'de, Hac'da değildir.'*

Allah insanı varlıkların en üstünü ve şerefliyi olarak yarattı. Bütün meleklerle ona secde etmesini emretti. İnsan, kendi özünü fark etmeyip farklı bir arayışa girerse uğrayacağı sonuç hüsrandır. Aradığı her şeyin kendinde var olduğunu bilen insan, onu Kudüs ve Mekke'de aramaz.

İnsanoğlu bu dünyaya gelişinin anlamını çoğu zaman çözümleyemez. Yaratılış bir amaç taşımakta ve bu amaca ulaşamayan insan da hüsrana uğramaktadır. Kimileri bina yaparak kendi varlığını anlamlandırırken, kimileri de bunu gönül yaparak varlığını farklı bir zemine oturtur. Kâbe, Müslümanlar için kutsal bir mekândır ve orası Allah'ın evi olarak kabul edilir. Tasavvuf ehli de gönlü kutsal olarak kabul eder. Kâbe'yi Halil İbrahim Peygamber inşa etti gönül ise Allah'a ait. Bu yüzden gönül tasavvuf erbabı tarafından daha kutsal kabul edilir. Hacı Bektaş, gönlün önemini şöyle dile getirir:

*'Hacı Bektaş Veli'm ben de gelmişem
Erenler bezminden payım almışam
Meram Kâbe ise gönül yapmışam
Her gönülden bir yol gider o burca'*

Kalp ve gönül birbirinin yerine sıklıkla kullanılmakta, kalp, maddi bir varlık olarak kabul edilirken, gönül daha çok şuur, vicdan, idrak ve muhabbeti ifade eder. İnsan asıl kıymetini bu manevi gösterge ile elde eder. Rivayet edilen bir mevzu hadiste Allah, şöyle buyurmaktadır: 'Yere, göğe, arşa, kaleme sığmam. Mümin kulun kalbine sığarım.'⁸ Hacı Bektaş Veli de bize şöyle seslenir:

*'Sakın, bir kimsenin gönlünü yıkma,
Gerçek erenlerin sözünden çıkma.
Eğer insan isen ölmezsin, korkma,
Âşığı kurt yemez, Uçta değildir.'*

Olgun insan, diğer insanların kalbini kırmaz, gönlünü yıkmaz, kendisine yapılmasını istemediğini başkasına yapmaz. Buna modern psikolojide 'duygudaşlık' adı verilmektedir.

Hacı Bektaş Veli öğretisi, akıl ve bilgiyi olgunlaşmanın ana unsuru olarak kabul eder:

*'Madde karanlığı akıl ışığı ile aydınlanır
Cehalet karanlığı bilgi ışığı ile aydınlanır
Nefs karanlığı erdem ışığı ile aydınlanır
Her işi aşkla yapmak gerekir.'*

Günümüzde bu yöntem, dıştan içe doğru gelişen ve insanların üzerinde birleşebilecekleri ve kullanacakları bir reçete olduğu açıktır. İnsana verilen en büyük mucize olan akıl, iyi kullanıldığında, onu cehaletin karanlığından kurtarıp bilgi ışığı ile doğru yola sevk edecektir. O halde bilgiyi her şeyin üstünde ve vazgeçilmez bir dayanak olarak kullanmak gerekir. Zaten Hacı Bektaş Veli de 'İlimden gidilmeyen

8 Yılmaz, Mehmet (2013). Kültürümüzde Ayet ve Hadisler-Ansiklopedik Sözlük, Kesit Yayınları, s. 486, İstanbul.

yolun sonu karanlıktır.’ sözünü, bu durumu somutlaştırmak üzere söylemiştir.

Gönül, ikiliği kabul etmez. İkiliğin olduğu yerde ise birlikten söz edilemez. Yine tasavvuf erbabı tarafından sıklıkla dile getirilen şu mevzu hadis de gönülde birliğin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır: *‘Ben kulumda bir gönül yarattım o da benim içindir. İki gönül yaratmadım ki birine beni, birine dünyayı koysun. Benim olduğum yerde dünya, dünyanın olduğu yerde ben olmam.’* Allah dostları sürekli olarak gönülde birliğin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu yüzden gönlün korunması ve onda ikilik bulunmaması gerekmektedir. Cem başlamadan önce Dede, muhabbet başlamadan baba, ‘Erenler gönüller bir mi?’ demesinin altında yatan sır da bununla ilgilidir.

*‘Gönül Kâbe’sine girmesin hülya,
Nefsine hâkim ol düşme bed huya.
Kirleri arıtan baksana suya,
Hep yüzü yerlerde, burcda değildir.’*

Hacı Bektaş, gönülde Allah’tan gayri bir şeyin bulunmaması gerektiğini, erenlerin yolundan giderek kurtuluşa erileceğini belirttikten sonra, kendini kirlere arıtmak için suya nazar edilmesine işaret eder. Bu arınma asla dışın değil, iç âlemin arınması şeklinde mümkün olacaktır. İçi temiz olmayan birinin dışı temiz olamaz. Öyleyse her insan kendisinden başlayarak kalbindeki kin, kıskançlık, öfke, cimrilik ve cahilliği ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Bunu yapan insan dış görünüşünü, başkalarına karşı tutum ve davranışlarını kendiliğinden düzenler.

Nefsin kötü sıfatlarının yedi olduğu tasavvuf erbabı tarafından dile getirilmektedir. Bunlar sırasıyla, kov (birini çekiştirmek), gıybet, hırs, haset, tamah, şehvet ve bühtandır. İnsanı insanlıktan çıkaran bu yedi kötü özellikten kurtulmak için de yola girmek ve arınmak gerekir.

Para ve statü uğruna insanoğlu her türlü entrikaya başvurur. Bunlar insan kalbindeki yedi kötü özelliğin önünü açar. Kıskançlık, cahillik, cimrilik, saygısızlık, tembellik, utanmazlık, acelecilik insanı her an yanlış sürükler. Nefsinin kötülüklerinden kurtulan insan Hünkârın ifadesiyle şu vasfa sahip olur:

*‘Sevgi muhabbet kaynar, yanan ocağımızda
Bülbüller şevke gelir, gül açar bağımızda
Hırslar kinler yok olur, aşkla meydanımızda
Arslanla ceylanlar dosttur kucağımızda’*

Erenler yolunda asla ikilikten, benlik ve şenlikten söz edilmez. Hacı Bektaş Veli felsefesinin dayanaklarından biri de kırklar meclisidir. Bu meclisle ilgili anlatılan rivayet, aslında günümüz Alevi ve Bektaşî inancını değerlendirmek açısından önemlidir. Söylenceye göre, Hz. Peygamber Mirac’dan dönerken yolu kırklar meclisine düşer. Kapıyı çalıp içeri girmek ister. Kırklar ona kim olduğunu sorar. O da peygamber olduğunu söyleyince kırklar ‘Peygamberliğini git ümmetine eyle’ derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber naçiz bir kul olduğunu söyleyince onu içeri alırlar. Peygamber onlara kim olduklarını sorduğunda, *‘Biz kırklarız ve kırkımız biriz’* şeklinde cevap alır. Bunu ispatlamak için Hz. Ali elini kesince, diğerlerinin de ellerinin kanadığı görülür. Bu da birliğin en önemli simgesel anlatımı olarak dilden dile anlatılarak günümüze kadar gelir. Hacı Bektaş Veli, vahdeti şu sözlerle dile getirir:

*‘Dostumuzla beraber, yaralanır kanarız,
Her nefeste aşk ile yaratana anarız.’*

*Erenler meydanına, vahdet ile gir de gör,
Kırk budaklı şamdanda kırkımız bir yanarız.'*

Bahsi geçen kırk budak, bir köke bağlı dalların ifadesi olmakla birlikte, yukarıda bahsi geçen kırklar meclisine atfedilmekte olup, birlikte yanmak ve birlikte aydınlatmak anlamlarına gelmektedir. Bilindiği üzere, inançlarla ilgili kullanılan sembollerin her birinin arkasında dayandığı bir felsefe ve bu felsefenin de mutlak bir gerçekliği vardır. Hiçbiri kendiliğinden ve tesadüflere bağlı değildir.

Hacı Bektaş Veli'nin dünyaya sunduğu en değerli armağan hoşgörüdür. Günümüzde insanların birbirlerini acımasızca katlettiği, farklılıklara asla tahammül etmediği, yaptıklarını da asla kötülük olarak görmedikleri bir dönemde, hoşgörüyü daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüzde bencillik, hoşgörüsüzlük, kibir, gurur, haset ve fesat yaygınlık kazanmakta, bunun önüne geçmek için çareler aranmaktadır. Bundan asırlar önce Anadolu'yu kendilerine yurt tutan, bu topraklarda barış ve hoşgörünün tohumlarını atan Horasan erenlerinin ser çeşmesi Hacı Bektaş Veli, 'İncinsen de incitme.' 'Her ne ararsan kendinde ara.' sözleri ile bütün insanlığı sevgi, barış ve kardeşliğe çağırır. 'Düşmanın bile insan olduğunu unutma' sözü ile de insana verdiği değeri ortaya koyar.

Kavramlar, kendi kullanım alanına göre değer kazandığı gibi, kullanan kişinin amacına göre de farklı anlamlar kazanabilir. Bunlardan biri de 'hoşgörü' kavramıdır. Türkler bu kavramı tarihleri boyunca diğer milletlerden çok farklı ve gerçek karşılığı ile kullanmıştır. Hacı Bektaş Veli ve öğrencileri, yaşadıkları dönemden başlamak üzere, günümüze kadar gelen süreçte bir hoşgörü abidesi oldular. Bütün yaratılmışları yaratandan ötürü seven bu anlayış, yetmiş iki millete bir nazarla bakmanın erdemine ermiş ve bu erdemi hayatlarının bir parçası haline getirmişlerdir. Çünkü insanlar, farklı din, dil, ırk, cinsiyet özellikleri taşıyabilirler, yaratanın güzelliğini yansıtır ve ondan bir parçadırlar.

'Bir olalım, iri olalım, diri olalım' sözlerinin Sahibi Hacı Bektaş Veli, öncelikle birliğin gönülde başlayarak bedende vücut bulmasını, bunun gerçekleşmesi ile birlikte irilik ve diriliğe erişileceğini de iade etmiş olur. Siyaset meydanlarında sıklıkla kullanılan bu mesaj, Hacı Bektaş Veli'nin evrensel mesajının göstergesidir. Diğer yandan 'eline, beline ve diline sahip ol' mesajı ile de, yurdunu dilini ve soyunu koruyarak ona sahip çıkılması gerektiği mesajı da onun millet olma bilincini pekiştiren sözlerinin başında gelmektedir.

Edep, insanı insan yapan, onu diğer canlılardan ayıran en temel özelliklerin başında gelmektedir. Toplumun ortak değerlerine uygun davranış olarak kabul edilen edep, utanma, çekinme, sıklıma duygusunun yanında incelik göstergesi olarak da kabul edilir. Bu incelikle oturuşta sofrada yenilen yemek nur olur. Her bir lokma yiyene helal, yedirene ise nur-ı iman olur. Bu yüzden Alevi ve Bektaşî muhabbetlerinde sofranın özel ve önemli yeri olmasının sırrı budur.

*'Edeb, erkâna bağlıdır, ayağımız başımız,
Güllerden koku almıştır, toprağımız taşımız.
Soframızda bulunan, lokmalar hep helâldir,
Yiyenlere nûr olur, ekmeğimiz aşımız.*

Muhabbet sofrasında edeple oturan biri, hiçbir yere bakmaz, oturma biçimine ve düzenine uyar. İzinsiz konuşmaz, yeme içme usulüne dikkat eder. İç ve dış âlemini bir tutan talip, nefsin heveslerine kapılmadan birliğe erer. Muhabbet sofrasında, iç

ve dış edebi birlikte bulunursa o sofraya nura dönüşür. Kur'an'da Allah bizlere şöyle buyurmaktadır: *'Ey iman edenler, nefsinizi ve ehlinizi (çocuk çocuğunuzu) cehennem azabından koruyun!'* (Tahrim, 66/7) Bu ayet, nefsi terbiye etmenin yanında, edepli olmanın da önemine dikkat çeker. Edep dünya ehli için güzel söz, sanat ve eğlence ile ilgili usullerde ortaya çıkarken dindarlar için Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçmak, muhabbet ehli için ise kalp temizliği, ahde vefa ve halini korumaktır.

İkilik her zaman insanın bakış açısı ile ilgilidir. Nasıl bakarsa öyle görür. Hacı Bektaş Veli, birliği cinsiyette görmez, onun felsefesinde erkek dışı muhabbet sofrasında bir olur. Gönüllerde birliği sağlamayan kişi, istese de biri göremez. O noksan sıfatından arınmamış, ikilikte kalmıştır.

*'Erkek dışı sorulmaz, muhabbetin dilinde,
Hak'ın yarattığı her şey yerli yerinde.
Bizim nazarımızda, kadın erkek farkı yok,
Noksanlıkla eksiklik, senin görüşlerinde.'*

Hacı Bektaş Veli'yi yaratan ve onu hazırlayan tarihsel koşulları ve bu dönemin Anadolu ortamını, yaşantısını ana çizgileriyle anlayabilmemiz için bu dönemdeki koşulları bilmek gerekir.

Allah yoluna talip olanların tek dileği vardır: O'na ulaşmak ve rızasına ermektir. Bu hedefe ulaşmak için de maddi varlıkların bağlayıcı etkilerinden kurtulmak gerekmektedir. Bu yolda mücadele eden ve başarıya ulaşan kimse Allah dostu olarak vasıflandırılır. Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapılarından geçilerek varılan menzil, bir kul için en yüce makamdır.

Hacı Bektaş Veli'ye göre şeriat; 'Bir anadan doğmaktır'. Şeriat kapısındaki kişi aradığı soruların cevabını bulmak ve aydınlığa giden yolu aralamak için kendisine bir pir bulur. Şeriat kapısının makamları 'İman etmek, İlim öğrenmek, İbadet etmek, Haramdan uzaklaşmak, Ailesine faydalı olmak, Çevreye zarar vermemek, Peygamberin emirlerine uymak, Şefkatli olmak, Temiz olmak, Yaramaz işlerden sakınmak'tır.

Dört Kapı Kırk Makam inanç ve felsefesinde ruhsal tekâmülün ikinci kapısı olan Tarikat Kapısı, Hacı Bektaş Veli'nin diliyle; 'ikrar verip bir yola girmek' kapısıdır. Bu kapıda yola girmek için pir, talibin olgunluk derecesini ölçmek için onu sınar. Bu sınav, çeşitli biçimlerle olabilir. Kişi bu sınavı başarırsa, o zaman tarikata (yola) alınır. Tarikat piri tarikata bağlanmak isteyen talibi çoğunlukla sözlü olarak da uyarır. 'Gelme gelme, gelirsen dönme, gelenin malı dönenin canı. Bu yol ateşten gömlek, demirden leblebidir, bu yola girmeye karar vermeden önce bir daha düşün', derler.

Hacı Bektaş Veli bu yolun ne denli zor ve çileli olduğunu, her kişinin değil, er kişinin sürebileceğini söyler. Yolun (tarikatin) inceliğini şöyle anlatır: 'Yolumuz barış, dostluk ve kardeşlik yoludur. İçinde kin, kibir, kıskançlık, ikicilik gibi huyu olanlar bu yola gelmesinler.' der.

Tarikat kapısının özelliklerinden biri de bu kapıda ikrar verip musahip (ahiret ve yol kardeşi) tutulmasıdır. Musahip evli ve yola girmek isteyen çiftler arasından olur. Yine geleneksel olarak ikrar, pir, müridin ve rehberin de yardımcı olduğu bir ayin eşliğinde yapılır. Yola girenlere pir yolun duasını verirken, diğer yandan da onlara öğütler verir. Onları kâmil ve olgun insan olma yolunda manevi yönden hazırlar. Toplum içerisinde olgun ve örnek insan olma yolunda ilerletir.

*'Sevgi muhabbet kaynar, yanan ocağımızda,
Bülbüller şevke gelir, gül açar bağımızda.
Hırslar, kinler yok olur, aşkla meydanımızda,
Arslanlarla ceylanlar, dosttur kucağımızda.'*

Tarikat kapısının makamları 'Tövbe Etmek, bir mürşide talip olup, ikrar vermek, Temiz giyinmek ve manevi temizlik, İyilik yapmak ve iyilik yolunda savaşmak, Hakk yolunda hizmet etmeyi sevmek, Haksızlıktan ve kul hakkından korkmak, Ümitsizliğe düşmemek, İbret almak, Nîmet dağıtmak, cömert olmak, Özünü fakir görmek, türap olmak'tır.

Marifet kapısı, ilahi-aşkın dervişin gönlünde tuttuğu ve kâmil insan mertebesine kadar kendisine mürşitlik edeceği ruhi ve manevi bir tekâmül aşamasıdır. Bu aşamadaki insana derviş denir.

Hacı Bektaşî Veli'nin sözleriyle ifade edersek, 'Marifet, Hakkı kendi özünde bulmaktır.' Bu mertebeye gelmiş kişi, neye yönelirse o alanda başarı elde eder. Eğer zahiri ilimlere verirse kendini öğrenme aşkıyla bir âlim olabilir, batını ilimlere verir, dervişlik yolunda ilerlerse bir mürşidi kâmil olup insanları irşat edebilir.

Marifet kapısının makamları 'Edepli olmak, bencillik, kin ve garezden uzak olmak, perhizkârlık, babır ve kanaat, haya, cömertlik, ilim, hoşgörü, özünü bilmek, ariflik'tir.

*'Madde karanlığı, akıl nûru;
Cehâlet karanlığı, ilim nûru;
Nefis karanlığı, marifet nûru;
Gönül karanlığı, aşk nûru ile aydınlanır.'*

Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin son kapısı olan Sırrı Hakikat Kapısı, Hünkârın deyimiyle, 'Tanrıyı kendi özünde bulma' makamıdır. Bu kapıda, can gözünü perdeleyen perdeler bir bir açılmış, hakkı da batını ve zahiri dünyayı da görür olmuştur.

Hakikat kapısının makamları 'Alçakgönüllü olmak, Kimsenin ayıbını görmemek, yapabileceğin hiçbir iyiliği esirgememek, Allah'ın her yarattığını sevmek, tüm insanları bir görmek, birliğe yönelmek ve yöneltmek, gerçeği gizlememek, mânâyı bilmek, ilahi sırrı öğrenmek, ilahi sırı ulaşmak'tır.

Günümüzde Hacı Bektaş Veli ve onun düşünce sistemi ile ilgili bir kargaşa yaşanmakta, farklı görüşler ve farklı araştırmalar yapılmaktadır. Ona gönül veren kesimlerde de birbiriyle çelişen algılamalar bulunmaktadır. Asıl soru, bu farklılıklara neden olan problemleri tartışmaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

İskit ve Hun Devletleri dönemlerinde bin yıldan fazla bir süre Türkler Avrupa'da etkin olmuştur. Göktürk Devleti ile doğuya, Selçuklu ve Osmanlı Devleti ile tekrar batıya yönelen Türkler, tarihî geçmişi ile doğuda ve batıda devlet kurmuş ve her iki kültürü birlikte yaşamış, onu bünyesinde birleştirmiş ender milletlerdendir. Buna paralel olarak tek büyük siyasi yapı kültürüne en erken ulaşmış, doğuda ve batıda emsali olmayan birçok toplumdaki önce evrenselleşmiş bir millettir. Buradan hareketle evrensel inanç ve kültürler merkezinin Türkler ve Türkiye olduğu söylemek, iddialı bir ifade olmayacaktır. Dolayısıyla evrensel inanç, kültür, değer yargılarının ve bu değer yargıları içindeki yanlışlıkların belirlenmesine yönelik organizasyonların Türkler tarafından ve Türkiye'de gerçekleşmesi de tarihimizin bize yüklediği bir görevdir.

Ne Allah'ın dininde ayrılık ve bölünme ne de peygamberleri arasında ayrılık ve bölünme vardır. Ayrılık ve bölünme insanların, yöresel din adamlarının yorumlanmasındadır. Oysa Allah birdir. Dinin sahibi de kendisidir. Allah'ın kendi dinini korumak için insanlara ihtiyacı yoktur. Ne var ki, Ortaçağda, Avrupa'da, çağımızda da İslam toplumları içinde bir kısım din adamı, Allah'ın dini korumak adına gerek kendi toplumlarına gerekse dünya insanlığına büyük kötülükler yapmıştır ve yapmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin bir olalım felsefesi bir anlamda önemli ve anlamlıdır.

İnsanlar arasında baskı, şiddet ve ayrımcılığı tartışmanın zamanı gelmiş geçmiştir. Bugün bütün dünyayı tehdit eden ayrılıklar, insanlara büyük acılar çektirmekte, kalkınmayı engellemektedir. Ülkelerin kalkınması geciktikçe çatışmalar, ayrılıklara yönelik çatışmaları besleyen ve ondan yarar sağlayanlara dönmekte ve medeniyet zarar görmektedir. Yetmiş iki milletin bir olarak görülmesi ve herkese bir nazarda bakılması halinde yeni bir insanlık medeniyetinin inşasının mümkün olacağı açıktır. Çünkü hiç kimse: çatışmayı, şiddeti ve cehaleti Allah'a ve dine mal edemez. Hiç kimse de Allah adına şiddet yapamaz.

Hız. Âdem'den Hız. Musa'ya kadar toplumların ve insanların kendilerine gelen peygamberlere karşı yaptıkları hatalar Hız. Musa ile inanlara hatırlatılmış ve tek dine davet edilmişlerdir. Hazret-i Musa'ya karşı yapılan hatalar ve yanlışlar Hız. İsa, Hazret-i İsa'ya karşı yapılanlar Hız. Muhammed ile hatırlatılarak Allah'ın dini tamamlanmıştır.

Allah, kendisine karşı olan görev ve sorumluluklarımızdan dolayı bizi yargılayacağını; fakat insanların beşeri ve toplumsal ilişkilerinden doğan maddi-manevi hak ve hukuku kendi içlerinde kendi aralarında çözümlemelerini emretmekte, teokratik veya her türlü kamu düzenini ve dinî siyasileşmeyi reddetmektedir. Alevi Bektaşî inancında da insanların kendi aralarında problemlerini çözmeleri ve birbirlerinden rızalık almaları toplumsal uzlaşmanın en önemli göstergesidir.

Günümüzde, Ortaçağdaki kilise adına, şeriat adına hiçbir siyasi veya başkaldırıcı Allah'a inananlar olarak Müslüman, Hıristiyan, Musevi hiçbir inananın kabul etmemesi gerekir. Başkaldırı ancak, Allah'a inanmanın reddedilip baskı altına alınmasına karşı kabul edilebilir. Bunun dışında, Allah'a inananların Allah'a inananlara karşı Allah adına başkaldırması, saldırılarda bulunmasını Allah reddeder. Alevi ve Bektaşî inanç sistemi içinde dilde ve gönülde birlik felsefesinde de bu incelik gizlidir.

Bugün için, içinde bulunduğumuz dönemde, bu konulardan en öncelikli ve en önemli olanını dile getirmeye şiddetle ihtiyacımız vardır. Bu evrensel insanlık ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak Alevi Bektaşî inanç sisteminin bütün insanlığa sunduğu ana mesajı şöyle özetlemek mümkündür:

Bu inanç sistemi, hoşgörünün uygulanma merkezidir ve bunun böyle olduğu, bütün dünyaya tanıtılmalıdır.

Kaynağı nereden gelirse gelsin, kimi etkilerse etkilesin, bütün dünyanın cehalet karanlığının oluşturduğu tehlikeye karşı işbirliği ve dayanışma içerisinde olmalıdır. Bu karanlık ancak bilimin ışığı ve aklın nuru ile yenilecektir. Alevi Bektaşî inanç sisteminin dayandığı bu zeminin önemi her fırsatta vurgulanmalıdır.

Kaynaklar/References

- Alkış, A. (2021). Tasavvufta Tahta Kılıç Sembolizmi. *Van İlahiyat Dergisi*, 9 (15), s. 99-126.
- Aydın, Mehmet (1997). 'Türklerin Dini Tarihi Üzerinde Bir Değerlendirme', *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Konya, ss.1-9.
- Aytaş, G. (2010). Hacı Bektaş Veli ve Thomas More'de Hümanizm. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (55), Ankara.
- Aytaş, G. (2020). Alevi-Bektaşî Dünyası İnceleme ve Değerlendirmeler. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aytaş, Gıyasettin (2009). 'Hacı Bektaş Veli' nin 800. Doğum Yıldönümü Anısına Saygıyla', *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 50, s. 25, Ankara.
- Aytaş, Gıyasettin (2014). 'Hacı Bektaş Veli ve Düşünce Sistemi'. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir*
- Barkan, Ömer Lütfi (2020). İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri, Haz.: Yahya Kemal Taştan, Ötüken Neşriyet, İstanbul.
- Eröz, Mehmet (1990). Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erseven, İ. C. (2019). Pir Sultan Abdal, Dönemi ve O'nu Yaratın Koşullar. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, (19), s. 351-372.
- Kafesoğlu, İbrahim (1980). Eski Türk Dini, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli. (2005). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Melikoff, İrene (2022). Hacı Bektaş- Efsaneden Gerçeğe- Türk Halk Tasavvufunun Doğuşu ve Evrimi, Çev.: Onur Bülbül, Monografi Yayınları
- Noyan, Bedri (1987). Alevilik Bektaşilik Nedir?, 2.Baskı, Ankara.
- Şahin, F. (2019). Hacı Bektaş Veli felsefesine eğitsel bir bakış. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi,
- Ulutürk, M. (2012). Osmanlı Devleti'nin inşasında Horasan erenleri. *Tefekkür Dergisi*, 57, s. 1-4.

Extended Abstract

It is consulted to traditions and assumptions about people who lack sufficient information. One of them is Hacı Bektaş Veli. The starting point of data about him is the 14th century. He took part in the establishment of the Ottoman Empire and continued his influence until the closure of the Janissary Corps. Hacı Bektaş, who made his influence felt in a wide geography, especially in Anatolia and all the way to the Balkans, is accepted as a descendant of Hazrat Ali, received a good education, and was sent to Anatolia by a spiritual order (by Ahmed Yesevi)

Considering the period in which he was raised and the education he received, it is understood that he had knowledge about Yesevism, Melamiism, Batiniism, Ismailism, Ahiism, Babaiism, Mevleviism and Kalenderism. There are debates about whether he married or not, and therefore whether his lineage continues. While some claim that he was married and had children, others claim that he was never married and therefore had no children.

Love forms the basis of Hacı Bektaş Veli's philosophy. Hacı Bektaş, who believes in the philosophy that the material is temporary and the spiritual world of man is the real one, attaches importance to the relationship between inner person and detail. He states that details distance people from some values. Man is the highest of beings, and knowing the wisdom of his birth will enable him to rise. A person becomes mature if he equates breaking hearts with destroying the Kaaba. This maturation is meaningful when it occurs from outside to inside. First, it is necessary to purify the soul from its bad attributes and mature it. Getting rid of duality and achieving unity is the main philosophy of this path and Hacı Bektaş.

The source of this philosophy becomes more concrete with the Council of Forty. The main source that nourishes the principle of being one, being big and being alive gains an even deeper meaning by having control over one's hand, waist, and tongue. Hacı Bektaş, who believes that even the most basic human need, eating, should have a proper manner, emphasizes the importance of loving humanity for being human and makes it meaningful by seeing all seventy-two nations as one. He transforms the fundamental belief system into a deeper philosophy with the concept of "Four Gates Forty Stations."

Hacı Bektaş, who claimed that each of the gates of Sharia, Tariqa, Ma'rifat, and Haqiqah has ten stations which are essential for one to attain the virtue of being human, is considered the spiritual father of the Horasan saints who systematized Turkish-Islamic Sufism along with the philosophy of existence that the Turkish nation had created since the first moment the Turkish nation appeared on the stage of history.

He always prioritizes unity, not differences, and asserts that discrimination and conflict between people will not benefit anyone, and it is seen that these will be inevitable where rights and justice are not provided. Looking at the history of religions, it will be seen how selfishness and ignorance have led to great disasters. This subtlety is also taken as basis in Alevi and Bektashi philosophy. The main idea presented by the Bektashi belief system to humanity is to eliminate the darkness of ignorance with the light of knowledge.

